

**LYNN
BERGER**

*de
Correspondent*

DE TWEEDE

OVER DE BAZIGE EERSTE,
REBELSE TWEEDE EN ANDERE
MYTHES RONDOM HET GEZIN

Eerste kinderen zijn bazig, tweede rebels. Enig kinderen zijn zelig, twee kinderen krijgen is juist gezond. Iedereen heeft ideeën over ouders, kinderen en gezinnen, maar hoe zit het echt?

Die vraag stelt Lynn Berger zich als ze voor de tweede keer in verwachting is. Over het eerste kind zijn boekenkasten volgeschreven, ontdekt ze al snel, maar over de tweede gaat het zelden.

En dat terwijl de meeste ouders twee of meer kinderen krijgen.

Hoe is het om een kind te krijgen wanneer je er al een hebt? En wat betekent het om de tweede te zijn in een wereld die draait om de primeur?

De tweede is een onmisbaar boek voor iedereen die een tweede krijgt, een tweede is of er eentje kent.

–

Lynn Berger (1984) schrijft over zorgzaamheid voor *De Correspondent*. Eerder verscheen haar werk in *Vrij Nederland*, *nrc.next* en *de Volkskrant*. De vertaling van *De tweede* werd enthousiast onthaald in Engeland en de Verenigde Staten.

© 2019 Lynn Berger

Dit ebook is gemaakt op basis van de herziene druk (juli 2021).

Omslagontwerp: Leon Postma en Martijn van Dam

Art direction: Harald Dunnink

Illustratie auteur: Cléa Dieudonné

Redactie: Harminke Medendorp

Eindredactie: Andreas Jonkers

Correctie: Annelieke Tillema

Zetten: Frank August

Productie: Floor von Dülmen Krumpelmann

ISBN 9789493254053

NUR 320

www.decorrespondent.nl

Dit boek is een uitgave van journalistiek platform *De Correspondent*. Wil je vrijblijvend kennismaken?
Ga naar corr.es/lb21 en ontvang elke zaterdag een gratis artikel in je inbox!

Love set you going like a fat gold watch.
The midwife slapped your footsoles, and your bald cry
Took its place among the elements.

– *Sylvia Plath, 'Morning Song' (1960)*

INHOUD

[In verwachting](#)

Proloog

[1 'Er komt een baby bij'](#)

Een kleine geschiedenis van de jaloezie

[2 Uitgaan van het ergste](#)

Over de geboorte van de tweede en de weerbaarheid van de eerste

[3 Meer, weer, meer, weer](#)

Over het geluk van herhaling en de verwondering van herinnering

[4 Een vlieg die rond mijn oor vloog](#)

Over broers, zussen en enig kinderen

[5 Een roedel, een tornado](#)

Scènes uit een gezin van vier

[6 Gij zult niet vergelijken](#)

Hoe we onze kinderen tot elkaars maatstaf maken

[7 Typisch de tweede](#)

Over de mythe van het geboortevolgorde-effect

[8 Zullen we samen lezen?](#)

Wat ouders anders doen, de tweede keer

[9 Tijd is een munteenheid](#)

Over de vraag hoeveel tijd kinderen kosten, en van wie

[10 De dagen gaan langzaam, de jaren gaan snel](#)

Hoe kinderen de tijd herscheppen

[11 De lokbaby](#)

Over óf we kinderen krijgen, en hoeveel

[12 Vergeten is een vorm van loslaten](#)

Over verwachting

[We zijn ook allemaal hetzelfde](#)

Epiloog

[Verantwoording en verder lezen](#)

[Dankwoord](#)

[Bronnen](#)

IN VERWACHTING

PROLOOG

Vraag iemand waarom hij of zij een kind wil, en het antwoord is waarschijnlijk een lastig te ontwarren kluwen van verlangen, nieuwsgierigheid en iets met 'de natuur'.

Vraag waarom iemand er nóg een zou wensen, en de reden is doorgaans een stuk eenvoudiger. 'Je eerste kind', hoorde ik toen ik rond en zwaar en hoogzwanger was, 'je eerste kind krijg je voor jezelf. Maar de tweede, die krijg je voor de eerste.'

We zaten aan de rand van de zandbak toen, het was zomer en mijn dochter was met schepjes in de weer. Wie het precies zei, weet ik niet meer. Mijn eigen moeder, misschien? Wat ik me wel herinner is wat die woorden bij me opriepen: een lading grote en kleine vragen, en daarbij een lichte ongemakkelijkheid.

Acht maanden eerder hadden we in de badkamer gezeten. Ik op de wc, mijn vriend en dochter op de koude tegelvloer. Over vijf dagen zouden we haar tweede verjaardag vieren. De test had ik op de wastafel gelegd, het schermpje naar beneden gericht voor extra *suspense*. Eén minuut wachten.

Toen ik het staafje omdraaide vertelde het me wat ik eigenlijk al wist, wat mijn lichaam al had begrepen.

Mijn vriend lachte voorzichtig, ik ook. Ik geloof dat we allebei zochten naar een passende reactie, een die recht zou doen aan de grootsheid van de onthulling – maar mijn dochter werd ongeduldig. Ze wilde naar buiten, of in elk geval door naar de volgende gebeurtenis.

Om het moment een beetje te rekken maakte ik nog gauw een foto, haastig en enigszins onscherp. Op die foto houdt mijn vriend met één hand de test omhoog en rust zijn andere hand om het middel van onze dochter. Zij blikt fronsend de camera in, een armpje dramatisch tegen haar voorhoofd geslagen.

Die test zei haar niets, natuurlijk. Maar een projectie is snel gemaakt en nog steeds lees ik, wanneer ik die foto bekijk, in haar uitdrukking iets omineuzers dan de aflopende spanningsboog van een peuter.

Irritatie, misschien, om wat we hadden gedaan. Of bezorgdheid, om wat er stond te gebeuren.

Wat er stond te gebeuren, bij ons, was allesbehalve uitzonderlijk. Waar de gemiddelde Nederlandse vrouw rond 1860 nog vier kinderen kreeg, daar waren dat er honderd jaar later nog maar drie. En na 1970 dook het kindertal zelfs onder de twee.

Sindsdien stellen vrouwen het moederschap steeds een beetje langer uit en neemt het aantal grote gezinnen steeds een beetje verder af. Maar één ding is de afgelopen halve eeuw niet meer veranderd: twee is de norm. Van de Nederlanders díé kinderen krijgen, wenst én realiseert de meerderheid een 'standaardgezin' met twee kinderen, zoals het Centraal Bureau voor de Statistiek het noemt.¹

Of, zoals een vriend de moraal ooit oneerbiedig voor me samenvatte: 'Eén kind is geen kind.'

Ook wij stonden op het punt een standaardgezin te worden. Het aftellen was begonnen, het aftellen naar de norm. (En de norm, realiseerde ik me, was een voorrecht. Het was misschien normaal, een gezin van twee ouders en twee gezonde kinderen, maar vanzelfsprekend was het allerminst.)

Mijn tweede zwangerschap was gepland en ontzettend gewenst. Net als veel andere ouders gunde ik mijn dochter een broertje of zusje, een speelkameraad en een bondgenoot. Egoïstischer motieven had ik ook. Ik wilde het avontuur nog eens meemaken: de transformatie van het lichaam, een freakshow met mijzelf in de hoofdrol, gevolgd door alles wat daarna zou komen. Het vasthouden van een pasgeboren baby, de verwondering over diens ontplooiing, het leren kennen van dat nieuwe wezen.

Net als de eerste keer maakte de ontdekking, of eigenlijk de bevestiging, dat ik in verwachting was me zowel opgetogen als opgewonden. Ik herkende het nerveuze, tintelende gevoel dat je krijgt wanneer je 'ja' hebt

gezegd tegen iets groots waarvan je de gevolgen niet kunt overzien. Het gevoel, ook, wanneer je iets weet dat voor de rest van de wereld nog geheim is.

Maar in tegenstelling tot de eerste keer maakte de opwinding vrij snel plaats voor gedachten en gevoelens waarop ik niet had gerekend.

Terwijl mijn zoon in mijn binnenste begon aan een duizelingwekkende ontwikkeling van klompje cellen naar prehistorisch weekdier naar foetus, begon ik me af te vragen wat zijn aanstaande komst precies betekende.

Wat betekende het, voor mijn vriend en mij, om een kind te krijgen *voor de tweede keer*? Waarom verlangden we eigenlijk naar een tweede? En: de eerste was niets minder dan een wonder geweest, een gebeurtenis zonder precedent, maar wat maakte dat van de tweede? Een herhaling, een bestendiging, een feest der herkenning?

Wat betekende het voor onze eerste dat zij straks niet meer de solitaire ontvanger zou zijn van onze tijd en aandacht, niet langer ons enige object van affectie?

En wat betekende het voor mijn zoon dat hij geboren zou worden in een gezin dat al bestond, dat al een *modus operandi* had gevonden, en zich daarom niet zonder meer om hem heen zou kunnen, of willen, plooiën?

Aan het einde van de winter werden de bewegingen van mijn zoon voor het eerst waarneembaar. Ze begonnen als lastig te duiden trillingen diep vanbinnen, zwak als de ondergrondse signalen van een aardbeving honderden kilometers verderop. Algauw gingen ze over in strelingen, en die strelingen werden het onmiskkenbaar koppeltjeduikelen van een mens in miniatuur.

Maak je geen zorgen, zeiden die duikelingen: ik beweeg, ik leef, ik ben onderweg.

Hier had ik naar uitgekeken, maar de sensatie was niet louter geruststellend. Ik merkte dat ik minder lang bij zijn roerselen stilstond dan ik dat destijds bij het bewegen van zijn zus had gedaan. De reden was die zus zelf: zij leidde af, vrat aandacht, en putte, in al haar kinderlijke onschuld, mijn door zwangerschap behoorlijk geslonken energiereserves volledig uit.

Mijn zoon was dus nog niet eens geboren, of ik gaf hem al minder aandacht dan ik wilde.

De tweede krijg je voor de eerste. Tegen de tijd dat ik dit hoorde, in de zomer bij de zandbak, kon ik het ongemak dat die uitspraak teweegbracht zonder moeite plaatsen. Want was het niet juist de grote vraag wát de eerste precies zou krijgen?

Van wat de uitbreiding ván ons gezin zou doen mét ons gezin had ik ook geen idee. En wat de tweede zelf zou krijgen was al even ongewis.

Pas toen mijn verlof al lang was ingegaan, en het buiten zo heet was geworden dat binnen blijven me de enige optie leek, kwam het bij me op dat er aan de gedachten en gevoelens over mijn tweede zwangerschap bepaalde veronderstellingen ten grondslag lagen.

De automatische aanname, bijvoorbeeld, dat een kind beter af is mét broer of zus dan zonder. Maar ook dat we, met de komst van de tweede, onze eerste niet alleen iets zouden geven, maar haar ook iets zouden afnemen. En de aanname dat de tweede, die überhaupt nooit de exclusiviteit zou kennen waarvan we de eerste zometeen gingen beroven, op voorhand 1-0 achterstond.

De tweede, de troostprijs, de net-niet-winnaar.

Deze aannames kwamen ergens vandaan. Het moest mogelijk zijn uit te zoeken waarvandaan precies, leek me. En om uit te zoeken in hoeverre ze terecht waren.

Ik begreep ook niet waarom ik niet eerder bij deze veronderstellingen had stilgestaan.

Maar gaat het zo niet altijd, dat je denkt te weten waar je aan begint, om vervolgens verrast te worden door de discrepantie tussen concept en uitwerking, tussen idee en realiteit? En is ervaring ook niet, vaak, een vereiste voor reflectie, kun je je van sommige zaken misschien pas afvragen wat ze betekenen wanneer je er al middenin zit – en er geen weg terug is bovendien?

Over het ouderschap zijn boekenkasten volgeschreven – van sprookjesboeken, romans en memoires tot polemieken en essaybundels. Op mijn eigen plank staat een aardig rijtje. Maar in verwachting van de

tweede ontdekte ik: voor deze nieuwe ervaring hebben we nog weinig woorden. De meeste bespiegelingen op het ouderschap gaan over de verwondering en overrompeling die een eerste kind veroorzaakt. Veel minder vaak beschrijven ze wat er gebeurt wanneer er nog een bij komt.

Het is alsof we het liever over de revolutie hebben dan over de renovatie; liever over vernieuwing en verbazing dan over het bekende liedje. De literatuur rondom dit onderwerp vertelt veel over de spanning van de primeur, maar zwijgt over het plezier van de herhaling.

En dat is niet zo gek: nooit is de impact zo groot, de schok zo hevig, als wanneer je voor het eerst een kind krijgt. Van het ene moment op het andere ben je de wereld van het ouderschap binnengevallen, en eenmaal daar kun je nooit meer terug.

Maar als twee de norm is, wordt het dan niet tijd om uit te zoeken hoe het met de tweede staat? Wat het betekent om een tweede te krijgen en wat het betekent om er een te zijn? Wordt het niet eens tijd om woorden te geven aan hoe het verder gaat wanneer je, met elkaar, nog steviger verankerd raakt in die nieuwe werkelijkheid, de werkelijkheid van het gezin?

Om die vragen over de tweede te beantwoorden dook ik in het werk van psychologen, biologen, neurowetenschappers en demografen. De lege ruimtes in mijn boekenkast begonnen zich te vullen, ook toen mijn zoon er al lang was. En hoe meer ik las, hoe meer mensen ik sprak, hoe meer ik begreep dat ik voor mijn zoektocht ook veel dichterbij huis moest zijn. Letterlijk – omdat ervaring soms haar eigen antwoord vormt.

Zo leerde ik dat we elkaar al eeuwen verhalen over jaloezie en rivaliteit tussen broers en zussen vertellen, en dat die verhalen onze kijk op de komst van de tweede beïnvloeden (hoofdstuk 1 en 2).

Terwijl ik me verdiepte in hoe het geheugen werkt na de geboorte van een baby, merkte ik bij mijzelf dat mijn herinneringen aan de eerste en de tweede door elkaar gingen lopen. Ik kwam erachter dat herhaling ook een vorm van vernieuwing kan zijn, een die een nieuw soort vreugde met zich meebrengt (hoofdstuk 3).

Ik ontdekte dat er wetmatigheden zijn in de wijze waarop broers en zussen elkaar beïnvloeden. Maar tegelijkertijd drong het tot me door dat

die wetmatigheden ons lang niet alles vertellen – mijn eigen kinderen, en ook mijn eigen zusje, maakten dat voortdurend duidelijk (hoofdstuk 4).

Naast de wetenschap begon ik daarom steeds beter te kijken naar mijn eigen gezin – en naar wat het betekent dat dit nu uit vier leden bestaat (hoofdstuk 5). Wie twee kinderen heeft, leerde ik, moet soms moeite doen om die twee kinderen los van elkaar te zien, want vergelijken zit de mens in het bloed (hoofdstuk 6).

Bijna verdwaalde ik in de literatuur over het geboortevolgorde-effect: de theorie dat de eerste en de tweede ieder op hun eigen manier worden gevormd door hun positie in het gezin. Tegen de tijd dat ik de weg weer had gevonden, wist ik hoe volkswijsheden werkelijkheid kunnen worden (hoofdstuk 7 en 8).

Terwijl ik sociologische en economische artikelen bestudeerde over hoeveel tijd twee kinderen hun ouders kosten, merkte ik dat die kinderen nog iets heel anders doen met de tijd: ze vervormen de manier waarop we als ouders de tijd *beleven*, en dat is minstens zo ingrijpend (hoofdstuk 9 en 10).

Lezend over demografische ontwikkelingen, en in gesprekken met de ouders om mij heen, kreeg ik door hoe sterk de komst van een kind is verbonden met factoren buiten je gezin. Met culturele normen, bijvoorbeeld, en economische omstandigheden en institutionele voorzieningen. En zelfs met het klimaat (hoofdstuk 11).

Gaandeweg begon ik te begrijpen dat onze verwachtingen van de tweede niet alleen een basis hebben in het verleden, maar ook een stempel drukken op het heden – en op de toekomst (hoofdstuk 12).

De tweede is de weerslag van een zoektocht die zich deels in de wetenschappelijke literatuur afspeelde en deels in mijn eigen huis. Dit boek is ontstaan door iets met de natuur, nieuwsgierigheid, en bovenal verlangen: het grote verlangen om het tweede kind én de tweede keer beter te begrijpen.

'ER KOMT EEN BABY BIJ'

EEN KLEINE GESCHIEDENIS VAN DE JALOEZIE

In het voorjaar waarin ik in verwachting ben van mijn zoon, doet mijn vader mijn dochter een prentenboek cadeau. *Er komt een baby bij*, heet het, van John Burningham en Helen Oxenbury. De vertelling begint wanneer een jongetje van zijn moeder hoort dat ze een baby in haar buik heeft. Op de pagina's die volgen zijn de fantasieën verbeeld die zich in zijn hoofd ontspinnen. Wat zal er gebeuren als de tweede er eenmaal is?

In een van die fantasieën is de baby aan het koken en wordt de hele keuken vies, in een andere werkt de baby bij een bank en smijt hij letterlijk met geld. Even later verzorgt de baby de dieren in de dierentuin, met chaos tot gevolg.

Of de baby niet gewoon weg kan, wil het jongetje weten. 'We hebben hem toch niet nodig?'

Avond aan avond lees ik mijn dochter uit het boek voor. Ik probeer te peilen of haar gevoelens net zo gemengd zijn als die van de protagonist, maar ze geeft weinig prijs. Haar belangstelling gaat vooral uit naar de stippeljurk van de moeder, de grote coupe ijs die de zoon in een restaurant geserveerd krijgt en de namen van de verschillende dieren in de dierentuin. Voor zover ik kan inschatten, gaat de grotere boodschap aan haar voorbij, zijn alleen de details aan haar besteed.

Ik vraag me af wie precies het beoogde publiek is van deze vertelling, wie er voorbereid moet worden, en op wat.

Het is misschien wel een van mijn vroegste herinneringen: dat mijn zusje er ineens was. Bijna drie was ik, en er heilig van overtuigd dat mijn ouders zich vergist hadden in haar naam.

Van haar komst is me vooral die ontgoocheling bijgebleven, over dat ze eigenlijk anders heette, en dat het niet in mijn vermogen lag de vergissing recht te zetten.

De jaren die volgden maakten mijn zusje en ik voornamelijk ruzie – onophoudelijk, keihard en tot fysiek geweld aan toe.

‘Jullie karakters botsten’, is hoe mijn moeder het nu verklaart.

‘Jij ergerde je aan mij’, zegt mijn zusje.

Misschien was ik gewoon jaloers.

De eerste moord in de Bijbel – die op Abel, door Kain – is het gevolg van broederlijke jaloezie. Veel van Shakespeares plots draaien om jaloerse broers en zussen. En ook in de sprookjes van Grimm, waaruit ik mijn dochter geregeld voorlees, keert jaloezie tussen kinderen uit hetzelfde gezin geregeld terug.

Het is een wonderlijke paradox: hoewel we geloven dat het goed is voor kinderen om op te groeien met een broer of zus, vertellen we al eeuwenlang verhalen over hoe broers en zussen elkaar het leven zuur maken.

‘Lang beschouwde ik mijn zusje als een indringster’, schreef de Amerikaanse auteur Helen Keller in 1903. ‘Ik wist dat ik nu niet meer moeders enige lieveling was, en die gedachte maakte mij erg jaloers.’ In haar autobiografie vertelt Keller over de keer dat ze in een vlaag van woede de wieg met baby en al omverwierp: ‘Mijn zusje had wel dood kunnen zijn, als mijn moeder haar niet had opgevangen.’²

‘Een dik, monsterlijk wezen had plotseling de hoofdrol ingenomen’, zo herinnerde regisseur Ingmar Bergman zich de geboorte van zijn zusje. Bergmans poging de baby te wurgen mislukte – in zijn autobiografie beschrijft hij hoe hij op een stoel was geklommen om bij haar wiegje te komen, maar uitgleed en op de grond viel.³

Een vriendin, net als ik de oudste thuis, vertelt over een oude video-opname waarin haar jongere zusje, dat net leert lopen, trots van de stenen

keukenvloer overeind krabbelt en richting de camera wankelt – om vervolgens bruut door het gebalde vuistje van mijn vriendin op haar hoofd te worden gestompt.

Of de baby niet weg kan. We hebben hem toch niet nodig?

Voorafgaand aan mijn tweede zwangerschap zag ik in de uitbreiding van ons gezin alleen maar voordelen voor mijn dochter. Ik dacht steeds aan mijn zusje en mijzelf: dat niemand zo precies weet waar ik vandaan kom als zij, dat er niemand is met wie ik zo goed over mijn ouders kan roddelen als met haar, en dat het zo prettig is om op die manier gekend te worden, en om iemand op die manier te kennen.

Voor mijn dochter wenste ik hetzelfde: een bondgenoot. Maar nu het voorjaar op z'n eind begint te lopen en die bondgenoot zich bijna aandient, merk ik dat mijn gedachten verder teruggaan. Namelijk, naar onze kindertijd. En dan wordt het beeld minder fraai – want onze ruzies eindigden pas toen ik op kamers ging, anderhalf decennium aan oorlogsvoering later.

Is een tweede eigenlijk wel zo'n goed idee?

's Avonds, als mijn dochter slaapt, klik ik me een weg door een pastelkleurig online ouderforum, gevolgd door even pastelkleurige opvoedwebsites en moederblogs. Het is makkelijk verdwalen hier, in dit Wonderland waar de toon verrassend soepel omslaat van geruststellend in angstaanjagend en weer terug. 'Je zult je nog slechter voelen dan de eerste keer', lees ik bijvoorbeeld in een lijst met 'tien dingen die niemand je vertelt over het krijgen van een tweede kind' – en 'alles wat eerder klote was, zal nu weer klote zijn'. Maar geen paniek, want: 'je zult je overal 110 procent chiller bij voelen'.⁴

Mijn zoon trapt zachtjes tegen de binnenkant van mijn buik. Ik aai erover terwijl ik verder lees.

Online, merk ik al gauw op, wordt een tweede kind veelvuldig opgevoerd als een potentieel probleem: het vormt een extra druk op zijn of haar toch al vermoeide ouders, schopt de gezinsroutine danig in de war, en vooral lokt hij of zij een reeks aan reacties uit, wenselijk en minder wenselijk, bij de oudere broer of zus.

Ik lees dit alles omdat ik meer wil weten over het tweede kind. Maar het gaat vooral over de eerste – over wat ik van haar kan verwachten wanneer de tweede er straks is. Dat varieert van desinteresse tot angst, en van bedplassen tot onverbloemde jaloezie à la Keller en Bergman.

Braaf sla ik de lijstjes op met advies over hoe daar het best mee om te gaan. Achtervolgd door advertenties bestel ik vervolgens adviesboeken die me van de andere kant van de oceaan worden toegezonden.

Siblings Without Rivalry.

The Second Baby Survival Guide.

How to Stop the Fighting.

De titels zijn veelzeggend: alsof rivaliteit en ruzie een norm zijn waar alleen met moeite van afgeweken kan worden. Alsof er een aanzienlijke kans bestaat dat de tweede baby ons gezin de nek om zal draaien, alsof het overleven wordt, als hij er straks is.

Mijn vriend, die nuchterder is dan ik en zich een overwegend vredelievende jeugd met niet één maar zelfs twee zussen herinnert, trekt zijn wenkbrauwen op wanneer de boeken worden bezorgd. Hoeveel méér, vraagt hij zich af, kan die extra literatuur ons vertellen? Ik zeg dat ik het kalmerend vind, dezelfde informatie die steeds net iets anders wordt geformuleerd. Apocalyptisch, maar overzichtelijk, en vol praktische tips.

Alsof er ergens een universele handleiding voor de komst van de tweede bestaat, een oergebruiksaanwijzing voor de komende maanden.

Zo is er het advies om onze dochter op tijd voor te bereiden op wat er staat te gebeuren. Dit kunnen we doen door over de baby te praten als 'een echt persoon', en door voor te lezen uit boeken als *Er komt een baby bij*. We moeten haar duidelijk maken, herhaal ik tegen mijn vriend, dat de komst van een tweede niet betekent dat zij minder geliefd is, en dat haar niets door de neus geboord wordt bovendien. We kunnen daar vast mee beginnen door haar foto's te laten zien van toen ze zelf een pasgeboren baby was. Zodat ze weet dat ook zij ooit melk uit een borst dronk, dat ook zij ooit door grotemensenhanden in een klein badje werd ondersteund.

Mijn vriend knikt, welwillend.

Cadeautjes zijn altijd goed, lees ik ergens. Omdat ik me er niet al te makkelijk van af wil maken, bezoek ik op een bloedhete middag aan het einde van de lente een hysterische speelgoedzaak aan een drukke winkelstraat. Ik navigeer richting het roze, op zoek naar een babypop die

we mijn dochter straks namens haar broertje kunnen geven. Een geschenk om het ijs te breken wanneer hij er eenmaal is. Het exemplaar dat ik kies is klein, met onschuldige ogen en een zacht mutsje op zijn hoofd.

Een guitig, aibaar vredesoffer.

Aan de kassa zie ik mezelf staan, zwanger en zwetend, pogend een conflict te smoren dat zich nog niet eens heeft voorgedaan.

Later, veel later, zal ik de pop terugvinden, naakt en zonder muts, liefdeloos achtergelaten op de bodem van een speelgoedmand. Ik zal me herinneren dat het offer mijn dochter van meet af aan nauwelijks interesseerde, dat ze haar broertje veel spannender vond. Het zal me duidelijk worden dat het cadeau vooral veel over mij en mijn verwachtingen zei, en vrij weinig over mijn kinderen.

Ik zal me afvragen hoe terecht hij eigenlijk was, mijn angst voor jaloezie.

Maar zover is het nu nog niet. De zomer is in aantocht. Er moet een nieuw wiegje komen, er zijn oude rompertjes om te wassen, er is een box om in elkaar te schroeven. En tussen al die bedrijven door lees ik verder over jaloezie.

Meteen nadat William Darwin is geboren, begint zijn vader aantekeningen te maken. Het is 1839, en naast kersverse vader is Charles Darwin wetenschapper, met een bovenmatige interesse in de uitdrukking van emoties.

Al in de eerste zeven dagen noteert Darwin dat baby William ‘verschillende reflexen, waaronder niezen, hikken, gapen, uitrekken en natuurlijk zuigen en schreeuwen’ prima ‘uitvoert’. Op de zevende dag doet hij een nieuw experiment: hij beroert Williams voetje met een stukje papier. De baby trekt zijn beentje op en krult zijn teentjes om – ‘zoals een veel ouder kind zou doen, wanneer het wordt gekieteld’.

Na zes weken detecteert Darwin voor het eerst een oprechte lach bij zijn zoon. Met vier maanden is het duidelijk dat William woede kan ervaren. Zijn hele hoofd wordt knalrood wanneer er iets gebeurt wat hem niet bevalt. De baby is zes maanden en elf dagen oud wanneer zijn verzorgster doet alsof ze huilt. Prompt trekt William een ‘melancholisch gezicht, met zijn mondhoeken flink naar beneden’ – onmiskenbaar een teken van

inlevingsvermogen, aldus zijn vader. En wanneer William vijftien maanden oud is, en zijn zusje Annie wordt geboren, ontdekt Charles, terwijl hij de tweede in het zicht van de eerste verschoont, dat zijn zoon ook jaloers kan zijn: 'Jealousy', noteert hij, 'was plainly exhibited.' (Hoe dat er precies uitziet, meldt hij er niet bij.)

Vele jaren later, wanneer Darwin zijn aantekeningen publiceert in het vakblad *Mind*, voegt hij eraan toe dat Williams jaloezie met vijftien maanden 'betrekkelijk laat' tot uiting kwam. Hij vermoedt dat ze met enig experimenteren al veel eerder tevoorschijn getoverd had kunnen worden.⁵

Darwin had gelijk, lees ik in een vuistdik academisch compendium dat, klinkklaar, *Handbook of Jealousy* heet. Wetenschappers zijn het er nog niet over eens wat jaloezie precies is – een emotie of een cognitie, of meer een toestand die meerdere emoties tegelijk behelst, waaronder woede, angst en verdriet.⁶ Wat ze inmiddels wel weten, is dat jaloezie opspeelt wanneer we bang zijn iets of iemand te verliezen aan een ander.

Ze is in die zin nuttig, zeggen evolutionair psychologen: jaloezie spoort ons aan dreigende of daadwerkelijke ontrouw af te weren.⁷ Dat is handig als je je geliefde voor jezelf wilt houden. Maar het is ook handig voor baby's en kleine kinderen die de aandacht van hun ouders willen vasthouden bij de komst van een broertje of zusje. Psychologen die aan het begin van deze eeuw baby's van amper zes maanden oud lieten toekijken terwijl hun moeders levensechte babypoppen vasthielden, zagen dat die baby's pruilden, fronsten, of huilden. Hielden de moeders in plaats van een pop een boek vast, dan reageerden de proefpersoontjes een stuk minder geagiteerd.⁸

Tot zover weinig verrassends, misschien. Al in de derde eeuw na Christus beschreef Augustinus een baby die nog niet kon praten, maar die 'met een bleek gezicht en een nijldige blik' naar zijn broertje keek, dat de melk van zijn moeder deelde. 'En wie', voegde Augustinus daar retorisch aan toe, 'is er niet met dit bestaansfeit bekend?'⁹

Wel nieuw, lees ik in het *Handbook of Jealousy*, is de slechte reputatie die jaloezie tegenwoordig geniet. In de Middeleeuwen werd jaloezie geassocieerd met het verdedigen van je eer, en stond daarmee als positief te boek. Ook gold ze als een vanzelfsprekende uiting van liefde en genegenheid. Darwin classificeerde de jaloezie van kleine William dan ook